

УДК 336.143:336.02:338.2(477)

Т. П. Богдан

доктор економічних наук, головний науковий співробітник, завідувач сектору міжнародних фінансових досліджень ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", Київ, Україна, tetiana.bogdan@gmail.com

СЕРЕДНЬОСТРОКОВЕ БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ: СИСТЕМНА СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ, СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ

Анотація. У статті розкрито сутність і функції середньострокового бюджетного планування в системі державного управління економікою, узагальнено національну нормативно-правову базу із зазначених питань. Систематизовано вимоги до середньострокових бюджетних планів у країнах ЄС згідно з Директивою Ради ЄС і настановами Європейської комісії. Для забезпечення дієздатності системи середньострокового бюджетного планування наголошено на необхідності встановлення жорстких лімітів бюджетних видатків, надання цим лімітам обов'язкового характеру, органічного включення річних бюджетів у середньострокові рамки, поширення системи середньострокового планування на сектор загального уряду загалом, формування системи моніторингу й чітких процедур для коригування бюджетних планів на випадок впливу шоків факторів, а також підготовки прогнозів (оцінок) фіскальних наслідків поточних політичних рішень у середньостроковому періоді. Проаналізовано особливості, переваги й недоліки середньострокових бюджетних планів у Австрії, Великобританії, Нідерландах, нових членах ЄС. Наведено оцінки якості таких планів у країнах ЄС та підкреслено їх важливу роль при підготовці країни до вступу в ЄС. На прикладі країн Латинської Америки показано величезне значення формування уніфікованих фіскальних рамок для різних рівнів державної влади, а також політичної волі для поєднання секторних ініціатив у межах єдиного державного плану. На основі узагальнення найкращої міжнародної практики й досвіду інших країн обґрунтовано рекомендації щодо запровадження системи середньострокового бюджетного планування в Україні.

Ключові слова: середньострокове бюджетне планування, фіскальні рамки, бюджетне законодавство, ліміти видатків, середньострокові плани в ЄС.

Табл. 3. **Літ.** 22.

Tetiana Bohdan

Dr. Sc. (Economics), SI "Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Science", Kyiv, Ukraine, tetiana.bogdan@gmail.com

MEDIUM-TERM BUDGET PLANNING IN UKRAINE: SYSTEMIC ESSENCE, FUNCTIONS, STRUCTURAL ELEMENTS

Abstract. The article reveals the essence and functions of the medium-term budget planning in the system of state economic governance and generalizes national legislative framework on this issue. The requirements for medium-term budget plans in the EU countries are systematized according to the Council Directive and the European Commission guidelines. To ensure the viability of the system of medium-term budget planning, the following measures are proposed: to establish clear expenditure limits for spending units, to make these limits binding rather than indicative, to integrate annual budgets into the medium-term fiscal framework, to extend the system of medium-term planning to the general government sector as a whole, to set up a monitoring system and

© Богдан Т. П., 2017

clear procedures for adjusting budget plans in case of disturbances, as well as to estimate (forecast) fiscal implications of the current political decisions over the medium-term. Particularities, strengths and weaknesses of medium-term budget plans in Austria, the United Kingdom, Netherlands and new member states of the EU are analyzed. The author estimates the quality of medium-term budget planning, underling its essential role for the country's preparation for EU accession. The urgency for setting up unified fiscal framework for the different levels of government and political will for combination of various sectoral initiatives within a single state plan is shown on the example of Latin American countries. Based on the international best practices and experiences of other countries, the author draws policy recommendations related to the introduction of medium-term budget planning in Ukraine.

Keywords: medium-term budget planning, fiscal frameworks, budgetary legislation, expenditure limits, medium-term plans in the EU.

JEL classification: H5, H30, H61.

Т. П. Богдан

доктор экономических наук, главный научный сотрудник, заведующая сектором международных финансовых исследований ГУ "Институт экономики и прогнозирования НАН Украины", Киев, Украина

СРЕДНЕСРОЧНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ В УКРАИНЕ: СИСТЕМНАЯ СУЩНОСТЬ, ФУНКЦИИ, СТРУКТУРНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ

Аннотация. В статье раскрыты сущность и функции среднесрочного бюджетного планирования в системе государственного управления экономикой, обобщена национальная нормативно-правовая база по указанным вопросам. Систематизированы требования к среднесрочным бюджетным планам в странах ЕС согласно Директивы Совета ЕС и установок Европейской комиссии. Для обеспечения дееспособности системы среднесрочного бюджетного планирования подчеркнута необходимость установления жестких лимитов бюджетных расходов, предоставления этим лимитам обязательного характера, органического включения годовых бюджетов в среднесрочные рамки, распространения системы среднесрочного планирования на сектор общего правительства в целом, формирования системы мониторинга и четких процедур для корректировки бюджетных планов в случае воздействия шоковых факторов, а также подготовки прогнозов (оценок) фискальных последствий текущих политических решений в среднесрочном периоде. Проанализированы особенности, преимущества и недостатки среднесрочных бюджетных планов в Австрии, Великобритании, Нидерландах, новых членах ЕС. Представлены оценки качества таких планов в странах ЕС и подчеркнута их важная роль при подготовке страны к вступлению в ЕС. На примере стран Латинской Америки показано огромное значение формирования унифицированных фискальных рамок для разных уровней государственной власти, а также политической воли для объединения секторных инициатив в пределах единого государственного плана. На основе обобщения лучшей международной практики и опыта других стран обоснованы рекомендации относительно внедрения системы среднесрочного бюджетного планирования в Украине.

Ключевые слова: среднесрочное бюджетное планирование, фискальные рамки, бюджетное законодательство, лимиты расходов, среднесрочные планы в ЕС.

Середньострокове бюджетне планування в більшості праць визначається як набір інституційних механізмів, що використовуються для формування, представлення та коригування цільових або граничних рівнів доходів і витрат держави в середньостроковому періоді. Згідно з Директивою Ради ЄС, система середньострокового бюджетного планування – це ряд національних бюджетних процедур, горизонт прийняття рішень за якими поширюється за рамки річного бюджету, включаючи формування пріоритетів економічної політики та середньострокових бюджетних цілей [1].

Ключовим аргументом на користь розширення традиційного однорічного планування бюджету є те, що проведення ефективної й відповідальної політики потребує наявності для її суб'єктів певного обсягу ресурсів упродовж тривалого часового періоду; лише за таких умов з'являється можливість зосередитися на досягненні бажаних результатів, оскільки саме на середньостроковому часовому проміжку простежується очевидний зв'язок між вкладеними ресурсами та отриманими результатами.

Підготовчим етапом впровадження в Україні системи середньострокового бюджетного планування можна вважати прийняття нової редакції Бюджетного кодексу України (2010 р.), котрою започатковано процес розроблення середньострокових бюджетних прогнозів. Відповідно до ст. 21 Кодексу, Міністерство фінансів України складає прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди, який ґрунтується на прогнозних і програмних документах економічного й соціального розвитку, державних цільових програмах, та, крім іншого, включає індикативні прогнозні показники зведеного й державного бюджетів за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування; за бюджетними програмами, що забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних проектів. Прогноз Державного бюджету України подається до Верховної Ради разом із проектом відповідного закону, уточнюється на підставі прийнятого закону про держбюджет та схвалюється Кабінетом Міністрів України до 1 квітня планового року.

Головні розпорядники коштів державного бюджету, виходячи з індикативних прогнозних показників обсягів видатків і надання кредитів із бюджету, складають плани своєї діяльності на плановий та наступні за ним два бюджетних періоди, які включають заходи з реалізації інвестиційних проектів, із визначенням очікуваних результатів діяльності. З метою досягнення поставлених цілей головні розпорядники формують бюджетні програми (з урахуванням строку їх реалізації) на плановий і наступні за ним два бюджетних періоди.

Згідно зі Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2017–2021 роки, одним із її завдань є повноцінне впровадження середньострокового бюджетного планування [2]. У Стратегії наголошується, що це стане системною зміною бюджетної політики, яка повинна забезпечити стратегічний підхід до визначення пріоритетних заходів і посилення бюджетної дисципліни, що здійснюватиметься шляхом оцінки й відображення наслідків реалізації поточної державної політики протягом наступних років

та забезпечення дотримання граничних обсягів видатків, а також підвищення передбачуваності бюджетних ресурсів і відповідне планування заходів.

На початковому етапі реалізації системи середньострокового бюджетного планування передбачається впровадження середньострокової бюджетної декларації як інструменту поєднання стратегічних пріоритетів держави з можливостями держбюджету. Бюджетна декларація включатиме, зокрема, середньостроковий бюджетний прогноз, оцінку фіскальних ризиків та граничні обсяги видатків бюджету (сукупних і в розрізі головних розпорядників бюджетних коштів), у т. ч. базовий обсяг державних капітальних інвестицій.

На Міністерство фінансів України покладаються обов'язки з удосконалення процедур розподілу граничних обсягів видатків на середньострокову перспективу. Такі обсяги видатків – сукупних, за функціями держави й за головними розпорядниками – мають затверджуватись Урядом і Верховною Радою у складі бюджетної декларації. В умовах макроекономічної нестабільності формуватиметься так звана бюджетна маржа або резервний фонд, котрий буде використовуватися для покриття понадпланових потреб у видатках чи фінансування планових потреб у разі недоотримання/перевищення доходів.

Стратегією передбачено делегування головним розпорядникам бюджетних коштів повноважень щодо розподілу (перерозподілу) призначень за бюджетними програмами в рамках середньострокових граничних обсягів видатків, затвердження паспортів бюджетних програм, а також реалізацію заходів зі стимулювання ефективнішого управління державними активами. Крім того, будуть запроваджені заходи для посилення відповідальності головних розпорядників за досягнення їхніх стратегічних цілей згідно з програмно-цільовим методом (звітування перед Верховною Радою України, публічність результатів оцінки ефективності бюджетних програм).

Законом України “Про внесення зміни до розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування” від 23.03.2017 № 1974-VIII [3] на Міністерство фінансів України покладено обов'язок спільно з іншими центральними органами виконавчої влади розробляти та до 1 червня подавати на розгляд Кабінету Міністрів України уточнений прогноз Державного бюджету України на наступних два роки та проект Основних напрямів бюджетної політики на трирічний період, котрі розглядатимуться й схвалюватимуться Урядом України. Законом встановлено, що останній подає не пізніше від 15 червня 2017 р. проект Основних напрямів бюджетної політики на 2018–2020 роки до Верховної Ради України.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (ст. 346) передбачено співробітництво в галузі управління державними фінансами, що спрямовуватиметься на забезпечення розвитку бюджетної політики, базуватиметься на міжнародних стандартах, а також відповідатиме основоположним принципам підзвітності, прозорості, економності, ефективності й результативності. Згідно зі ст. 347, сторони обмінюватимуться інформацією, досвідом, найкращою практикою та вживатимуть заходів, зокрема, щодо розвитку

системи середньострокового бюджетного прогнозування/планування; поліпшення обміну досвідом та інформацією з питань планування й виконання бюджету та стану державного боргу.

Інституційні рамки та проблемні аспекти формування системи середньострокового бюджетного планування в Україні досліджувалися у працях науковців ДННУ “Академія фінансового управління” [4–10], С. А. Буковинського [11], В. П. Колосової, [12], Н. О. Прокопенко [13] та ін. Але існує потреба у комплексному підході до висвітлення багатогранних функцій середньострокового бюджетного планування та опрацювання управлінських механізмів інтеграції системи бюджетного планування в систему макроекономічного планування і прогнозування в Україні.

Метою статті є визначення фінансово-економічних критеріїв і структурних елементів побудови ефективної системи середньострокового бюджетного планування на основі теоретичного узагальнення та систематизації міжнародного досвіду функціонування середньострокових бюджетних планів у різних групах країн, а також обґрунтування рекомендацій щодо запровадження таких планів в Україні.

Основними функціями системи середньострокового бюджетного планування в міжнародній практиці вважаються:

1) спрямування фінансових ресурсів держави відповідно до стратегічних пріоритетів: система має вбудовані механізми захисту від тиску поточних змін (уподобань політиків), а також нормативні й адміністративні рамки, які регулюють процес складання річного бюджету;

2) підвищення стійкості державних фінансів та посилення фіскальної дисципліни, що досягається шляхом обмеження бюджетних асигнувань і фактичних видатків у майбутньому граничними значеннями відповідно до фіскальних цілей уряду;

3) формування дієвої системи міжчасового бюджетного планування, котра створює умови для ефективнішого використання бюджетних коштів, оскільки підвищує прозорість фінансових потоків та надає розпорядникам бюджетних коштів більшої впевненості щодо наявності ресурсів у майбутньому [14].

За визначенням ОЕСР, *стандартними операціями* в рамках системи середньострокового бюджетного планування є:

– використання часового періоду для планування бюджетних показників у межах 3–4-х років;

– встановлення цільових рівнів або граничних показників для бюджетних агрегатів та їхніх компонентів;

– оцінювання й проектування майбутніх витрат на реалізацію затверджених програм і впровадження певних змін;

– надання можливостей розпорядникам бюджетних коштів для перерозподілу бюджетних ресурсів між напрямками та програмами;

– включення механізмів, які забезпечують відповідність змін політики встановленим бюджетним лімітам;

– пролонгація лімітів (цільових показників) на один рік уперед після завершення першого року планового періоду [15].

Система середньострокового бюджетного планування, на думку фахівця ОЕСР Р. Доунса, містить такі *базові елементи*:

1) чіткі фіскальні цілі для кожного з наступних 3–5 років у частині доходів, видатків, дефіциту бюджету;

2) оцінку майбутніх витрат на реалізацію чинної політики в межах базового сценарію;

3) детально прописані процедури для ініціювання змін політики;

4) оцінювання й проектування на середньостроковий період витрат на реалізацію затверджених і пропонованих змін політики;

5) бюджетний резерв у рамках плану кожного сектору чи міністерства для абсорбування неочікуваних подій/шоків;

6) правила, що гарантують узгодження бюджетних потоків із встановленими фіскальними цілями;

7) процедури оновлення базових проектувань (прогнозів) та подовження планів на наступні періоди.

Міжнародний валютний фонд визначає такі *базові передумови* для впровадження системи середньострокового бюджетного планування:

– наявність достовірного й надійного макроекономічного прогнозування на середньостроковий період;

– виконання річного бюджету точно за планом (законом про бюджет);

– постійність (відсутність хаотичних змін) середньострокових фіскальних цілей;

– уніфікований бюджет, котрий включає всі належні фінансові потоки уряду [14].

Остання передумова означає: в системі державних фінансів країни відсутні великі позабюджетні фонди (крім фондів соціального страхування); бюджет є цілісним, і всі асигнування затверджуються та витрачаються за єдиним порядком; прив'язка окремих доходів бюджету до визначених видатків є обмеженою; немає можливості для накопичення зобов'язань бюджету, які порушували б установлені фіскальні ліміти; зміни до бюджету впродовж бюджетного року вносяться не часто.

Наведені вище чотири передумови впровадження середньострокового бюджетного планування фахівці ОЕСР доповнюють ще двома: 1) здатність уряду вимірювати (оцінювати) бюджетні ефекти політичних рішень; 2) стабільність і передбачуваність макрофінансових умов у країні (їх волатильність не дає змоги приймати рішення, котрі гарантовано будуть реалізовані на тривалому часовому проміжку) [15].

Виконання вказаних макроекономічних, бюджетних та інституційних умов, а також урахування досвіду (помилки) країн, що розвиваються, мають велике значення при конструюванні й упровадженні системи середньострокового бюджетного планування в Україні.

У перспективі, з огляду на задекларовані українською стороною наміри стати членом ЄС, при формуванні системи середньострокового бюджетного планування в нашій державі варто взяти до уваги правила й особливості конструкції такої системи в країнах ЄС. Відповідно до Директиви Ради ЄС 2011/85/ЄС від 08.11.2011, обов'язковим компонентом рамкових умов бюджетної політики для членів ЄС є система середньострокового бюджетного планування як набір національних бюджетних процедур, включаючи розроблення пріоритетів економічної політики та середньострокових бюджетних цілей. Стрижневим елементом цієї системи є прогноз доходів і видатків бюджету на наступний рік і на середньострокову перспективу, який ґрунтується на припущенні незмінності економічної політики.

У ст. 9 Директиви зазначено, що держави-члени повинні створити надійну й ефективну систему середньострокового бюджетного планування, котра передбачає застосування горизонту фіскального планування щонайменше три роки. Така система має включати певні процедури і структурні елементи, а саме:

а) всеохоплюючі й транспарентні цільові показники на середньострокову перспективу, як-от дефіцит загального уряду, борг, видатки та інші фіскальні агрегати, які узгоджуються з чинними в країні фіскальними правилами;

б) прогнозування основних видів доходів і видатків загального уряду на рік уперед та на середньостроковий період із розбивкою на показники центрального уряду й фондів соціального страхування з використанням припущення щодо незмінності політики;

в) опис передбачуваної економічної політики на середньострокову перспективу з оцінкою впливу майбутніх змін на фінанси загального уряду в цілому та на основні види доходів і видатків держави з демонстрацією способів досягнення середньострокових бюджетних цілей та необхідних коригувань стосовно стану незмінної політики;

г) оцінка впливу передбачуваної політики на довгострокову стійкість державних фінансів [1].

Згідно зі ст. 10 Директиви, щорічний закон про бюджет має узгоджуватися із середньостроковим бюджетним планом. Зокрема, цільові показники доходів і видатків такого плану повинні утворювати основу для підготовки річного бюджету. Будь-які відхилення від затверджених раніше середньострокових показників мають бути пояснені та доведені як доцільні.

Ст. 11 Директиви дозволяє країнам-членам оновлювати (коригувати) середньостроковий бюджетний план у разі приходу до влади нового уряду. Останній повинен оприлюднити інформацію про зміни, внесені до переглянутого плану, та показати відхилення від попереднього.

У міжнародній практиці виокремлюють три основних типи рамкових умов складання середньострокового бюджету:

1. Середньострокові фіскальні рамки (*medium-term fiscal framework* – МТФФ), котрі використовують невеликий набір фіскальних змінних і в більшості випадків обмежуються визначенням цілей фіскальної політики та

поданням прогнозних даних макроекономічних і фіскальних агрегатів, головну роль серед яких зазвичай відіграє змінна відношення державного боргу до ВВП. Інші змінні, наприклад відносна величина державних видатків, конструюються таким чином, щоб забезпечити бажану траєкторію державного боргу.

2. Середньострокові рамки бюджету (*medium-term budget framework* – МТВФ), що разом із прогнозними індикаторами МТФФ включають цільові показники (граничні рівні) видатків окремих адміністративних одиниць. Цей тип середньострокового бюджету має на меті окреслити фіскальні орієнтири для реципієнтів бюджетних коштів та гарантувати збереження загальної фіскальної дисципліни; за таким підходом граничні рівні видатків встановлюються з розбивкою за функціями, секторами чи міністерствами.

3. Середньострокові рамки видатків (*medium-term expenditure framework* – МТЕФ), котрі є найбільш деталізованим і ретельно опрацьованим інструментом середньострокового планування, який містить також елементи програмно-цільового бюджетування та слугує підвищенню ефективності витрачання державних коштів (табл. 1).

Дієздатна система середньострокового бюджетного планування забезпечує встановлення *чітких лімітів* на загальний обсяг бюджетних видатків і дефіцит бюджету в річному вимірі. Такі обмеження дають змогу сфор-

Таблиця 1. Середньострокові фіскальні рамки, рамки бюджету та видатків

Типи рамок умов складання середньострокового бюджету			Види цільових, прогнозних чи граничних показників	
Середньострокові рамки видатків	Середньострокові рамки бюджету	Середньострокові фіскальні рамки	Прогноз номінального ВВП	
			Прогноз інфляції	
			Ліміт загального обсягу видатків	
			Прогноз загального обсягу доходів	
				План видатків окремих адміністративних одиниць
				План видатків у розрізі бюджетних функцій
				Прогноз доходів бюджету за видами джерел
				План видатків у розрізі бюджетних програм
				Прогноз результатів фінансування бюджетних програм

Джерело: Filc G., Scartascini C. Is Latin America on the Right Track? An Analysis of Medium-Term Frameworks and the Budget Process / Inter-American Development Bank. 2010, March. URL: <http://www.iadb.org/res/publications/pubfiles/pubIDB-WP-160.pdf>.

мувати уявлення про фіскальний простір для політичних ініціатив у середньостроковому періоді. Або ж фіскальні обмеження вказують на величину скорочення видатків, необхідну для досягнення фіскальних цілей. Зазвичай фіскальні обмеження встановлюються в номінальних обсягах, але допускається також їх вираження у відсотках до ВВП. Велике значення при цьому має чітке дотримання обмежень і недопущення їх порушення.

Чимала увага в межах здорової системи середньострокового бюджетного планування приділяється складанню *базового прогнозу*, який передбачає проектування фіскальних агрегатів (доходів, видатків і дефіциту) за умови незмінності поточної політики. Такий прогноз розробляється на середньостроковий період із щорічною розбивкою та є важливим інструментом оцінки фіскального простору для майбутніх ініціатив політики. Фіскальний простір при цьому є арифметичною різницею між базовим прогнозом і встановленими лімітами. Оцінюючи вплив на бюджет пропонованих чи вже затверджених змін економічної політики, фахівці завжди відштовхуються від значень фіскальних агрегатів за базовим прогнозом та показують відхилення, генеровані її змінами.

Щороку при коригуванні планового періоду (додаванні нового року) фахівці поновлюють базовий прогноз шляхом врахування останніх економічних прогнозів, політичних змін та інших факторів, котрі впливають на рівень видатків. Після оновлення базового прогнозу оцінюється фіскальний простір, що дає можливість запроваджувати певні заходи (зміни політики) в середньостроковому періоді й у майбутньому фінансовому році.

Для отримання від системи середньострокового бюджетного планування очікуваних результатів слід забезпечити інтеграцію в неї щорічного процесу складання бюджету. Бюджетний план на наступний рік фактично матеріалізує показники першого року середньострокового плану. При цьому щорічний бюджет може використовуватися для закладення асигнувань на політичні ініціативи, які реалізуватимуться впродовж 3–4 років. Формуючи бюджет на наступний рік, уряд зобов'язаний прогнозувати середньострокові наслідки поточних рішень та визначити, наскільки такі рішення узгоджуються із середньостроковими фіскальними цілями (лімітами).

У багатьох країнах деталізовані показники середньострокового плану не обов'язково дотримуються при складанні бюджету на наступний рік, допускається перерозподіл бюджетних коштів у рамках загального ліміту для сектору (видатків у цілому) або навіть коригування встановлених раніше лімітів. У ряді країн фіскальні ліміти чи цільові показники є обов'язковими для виконання, а в інших вони мають індикативний характер (табл. 2).

Дієва система середньострокового бюджетного планування повинна бути до певної міри гнучкою та здатною реагувати на економічні шоки. Для цього різні країни застосовували такі інструменти:

– виключення з лімітів видатків видів витрат, чутливих до економічного циклу, таких як обслуговування боргу чи виплати по безробіттю (Нідерланди, Франція, Фінляндія, Великобританія);

Таблиця 2. Види лімітів (цільових показників) для розпорядників бюджетних коштів у межах системи середньострокового бюджетного планування

Вид лімітів	Країни, в яких вони діють
Обов'язкові для виконання	Австралія, Австрія, Великобританія, Нідерланди, Фінляндія, Франція, Швеція
Індикативні	Бельгія, Данія, Естонія, Італія, Канада, Латвія, Мексика, Німеччина, Нова Зеландія, Словаччина, Угорщина, Чехія, Японія

Джерело: Seiwald J. Medium-Term Budget Framework: Lecture in Joint Vienna Institute / IMF. Febr. 9, 2016.

- встановлення лімітів видатків у реальних термінах або відсотках до ВВП (Нідерланди, Фінляндія);
- формування резерву непередбачених витрат (Швеція);
- зміна структури видатків у рамках загального ліміту видатків (Великобританія);
- перегляд середньострокового бюджетного плану загалом у разі дії шоків, котрі вимагають істотних змін фіскальної стратегії.

Ключовими принципами розроблення дієвої системи середньострокового бюджетного планування (MTBF), що сформульовані Європейською комісією, є [16]:

- Покриття: МТВФ має поширюватися на сектор загального уряду або принаймні на центральний уряд і фонди соціального страхування та націлюватися на три- або чотирирічний часовий горизонт; видатки загального уряду потрібно деталізувати за підсекторами, особливо у високоцентралізованих країнах.

- Ліміт видатків: для ефективного функціонування системи середньострокового бюджетного планування ліміти видатків повинні мати обов'язковий характер; належний ступінь деталізації видатків необхідний для включення пріоритетів бюджетної політики в середньостроковий план і проектування скорочення (коригування) певних категорій видатків із метою досягнення цілей фіскальної політики на визначеному часовому горизонті.

- Прогноз доходів: він повинен ґрунтуватися на зважених макроекономічних припущеннях, бажана також певна деталізація доходів бюджету для відображення впливу на нього заходів податкової політики.

- Контроль відхилень фактичних показників від планових: варто проводити регулярний аналіз того, наскільки фактичні показники бюджету відрізняються від визначених середньостроковими рамками бюджету; за наявності відхилень їх слід пояснити й аргументувати; поряд із цим плановані заходи щодо забезпечення відповідності фактичних показників плановим потрібно відобразити в бюджетній документації.

- Макроекономічні припущення: базовий прогноз і його макроредумови мають доповнюватися розробленням альтернативних сценаріїв, призначених для ідентифікації пріоритетів бюджетної політики в разі шокового скорочення доходів бюджету.

- **Складання річного бюджету:** прогнози та цільові показники, включені до середньострокового плану, повинні створювати підґрунтя для підготовки річного закону про бюджет; перед складанням і поданням на розгляд парламенту такого закону ліміти видатків мають бути офіційно представлені в парламенті, обговорені та схвалені ним.

- **Моніторинг і коригування:** потрібно прописати процедури коригування з наперед визначеним набором заходів на випадок відхилень від траєкторії бюджету, встановленої середньостроковим планом; періодичність проведення такого моніторингу й відповідальний орган повинні бути вказані в нормативних документах; за наявності фіскальних правил механізм моніторингу має бути чітко пов'язаний із контролем їх дотримання.

Надалі для виявлення основних здобутків і проблем, пов'язаних із функціонуванням системи середньострокового бюджетного планування в країнах ЄС, розглянемо досвід окремих країн.

В **Австрії** діє найпрогресивніша форма бюджетного планування, а саме середньострокові рамки видатків (МТЕФ). Ліміти останніх устанавлюються спеціальним законом на чотири роки для п'яти сфер та за 30 бюджетними розділами. Середньострокові рамки видатків мають обов'язковий характер і повинні дотримуватися при складанні щорічного бюджету. В процесі планування використовуються два види лімітів: фіксовані в номінальному вираженні (близько 75 % видатків) і змінні, котрі покладаються на ті види витрат, що чутливо реагують на зміни економічного циклу, рефінансуються ЄС та ін. Допускається коригування середньострокових лімітів у разі прийняття відповідного закону. Не витрачені розпорядником у поточному фінансовому році бюджетні кошти можуть бути перенесені на наступний рік без жодних обмежень. Такий підхід дає змогу уникнути “бюджетної гарячки” наприкінці фінансового року, проте водночас породжує ризики накопичення запасів невитрачених бюджетних коштів.

Особливістю системи бюджетного планування у **Великобританії** є поділ видатків на дві частини: 1) видатки міністерств (DEL), які лімітуються на середньостроковий термін і покривають близько 60 % бюджету; 2) видатки на щорічній основі (AME), що покривають майже 40 % бюджету. Фіксовані ліміти за DEL коригуються кожних три роки на основі загального огляду видатків (*Comprehensive Expenditure Review*). Подібні огляди створюють підґрунтя для якісної й глибокої оцінки державної політики. Відповідальність за дотримання лімітів видатків DEL несуть міністерства – розпорядники бюджетних коштів. Така система спирається на потужний фінансовий аудит “ex post”, який проводять самі міністерства.

Систему середньострокового бюджетного планування в **Нідерландах** запроваджено в 1994 р., головним чином через низьку ефективність дії ліміту на бюджетний дефіцит (не допомагав дисциплінувати розпорядників бюджетних коштів). Уряд також ставив за мету обмежити видатки та отримати простір для зменшення податкового навантаження. Згідно з чинними правилами, перша стадія бюджетного планування настає тоді, коли новий

уряд розпочинає виконувати свої повноваження та формулює власне бачення бюджетної політики як частини коаліційної угоди. Стратегічний документ із питань бюджетної політики містить конкретні цільові значення бюджетних показників, що надалі операціоналізуються як ліміти видатків для різних видів діяльності уряду. При складанні середньострокового бюджетного плану встановлюються також цільові показники й індикатори результативності. Середньострокові ліміти видатків не підлягають змінам упродовж каденції уряду та не залежать від обсягу доходів, котрі надійшли до бюджету. Така система сприяє дотриманню фіскальної дисципліни й затверджених планів, але не має достатньої гнучкості, що в окремих випадках негативно позначається на її ефективності.

Загалом по ЄС потужним поштовхом до розвитку та впровадження середньострокового бюджетного планування стало прийняття Маастрихтської угоди, в якій прописано фіскальні цілі, оскільки вважалося, що саме воно створюватиме належні умови для дотримання фіскальних правил. З огляду на це, після 1992 р. у країнах ЄС розпочалося масове впровадження й удосконалення систем такого планування.

В ході моніторингу Генеральний директорат із питань економіки і фінансів щороку готує показники якості середньострокового бюджетного планування в країнах-членах, котрі відображають, по-перше, характерні риси та наявність рамкових умов для планування бюджету; по-друге, статус програм стабільності й конвергенції. Технічно індекс якості середньострокового бюджетного планування оцінюється за такими критеріями:

- а) наявність рамкових умов для планування бюджету на кількарічну перспективу;
- б) прив'язка процесу підготовки річного бюджету до середньострокових цільових показників бюджету (або лімітів);
- в) залучення парламенту до підготовки середньострокових бюджетних планів;
- г) наявність механізму координації між ланками загального уряду до встановлення середньострокових бюджетних цілей;
- д) ефективність механізмів впровадження й моніторингу середньострокових цільових показників бюджету [17].

Дані табл. 3 свідчать, що впродовж 2006–2014 рр. бюджетне планування найвищої якості було характерне для Нідерландів, Франції, Греції та Іспанії. Доволі високі показники також у Данії, Італії, Румунії й Швеції. Разом із тим у таких країнах, як Угорщина, Ірландія, Польща, система середньострокового бюджетного планування або неефективна, або взагалі відсутня.

Аналогічним чином фахівці ОЕСР розробили композитний індекс якості середньострокового бюджетного планування в країнах – членах ОЕСР і назвали його індикатором використання середньострокових перспектив у бюджетному процесі. Він охоплює 10 показників, зокрема часовий горизонт середньострокового планування; категорії видатків, що підпадають під обмеження; можливість перенесення невитрачених коштів на майбутній фінан-

Таблиця 3. Індекс якості середньострокового бюджетного планування в країнах ЄС у 2006–2014 рр.*

Країна	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Австрія	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
Бельгія	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Болгарія	–	0,8	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0	1,4
Кіпр	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	1,0	1,6
Чехія	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Німеччина	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,4	1,4
Данія	1,6	1,6	1,4	1,2	1,2	1,8	1,8	1,8
Естонія	1,0	1,0	1,0	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Греція	0,6	0,4	0,4	1,6	1,8	2,0	2,0	2,0
Іспанія	1,6	1,6	1,6	1,8	1,8	2,0	2,0	2,0
Фінляндія	1,6	1,6	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Франція	1,0	1,6	1,6	1,8	1,8	2,0	2,0	2,0
Хорватія	–	–	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Угорщина	0,0	0,0	1,4	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Ірландія	0,6	0,6	0,6	0,6	0,8	1,2	1,2	1,2
Італія	1,4	1,6	1,6	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
Литва	1,0	1,0	1,0	0,6	0,6	1,4	1,4	1,4
Люксембург	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	1,6
Латвія	0,6	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0	1,8	1,8
Мальта	1,2	1,2	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
Нідерланди	1,6	1,6	1,6	1,6	2,0	2,0	2,0	2,0
Польща	0,8	0,8	0,8	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0
Португалія	0,4	0,4	0,4	0,4	1,2	1,4	1,6	1,6
Румунія	–	0,8	0,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
Швеція	1,8	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,8
Словенія	1,4	1,4	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
Словаччина	1,4	1,4	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
Великобританія	1,2	1,2	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4

* Найвище значення індексу – 2 (якісне планування).

Складено за: Medium-term budgetary framework / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/fiscal-governance-eu-member-states/medium-term-budgetary-framework_en#index-on-the-quality-of-medium-term-budgetary-framework.

совий рік; моніторинг використання цих коштів. За оцінками ОЕСР, у 2012 р. найвищою якістю середньострокового планування відзначалися Нідерланди, Данія, Франція, Корея, Швеція, Німеччина, Австрія, Чехія, Естонія й Великобританія [18]. У Бельгії, Угорщині, Ізраїлі та Люксембурзі середньострокове бюджетне планування було відсутнє взагалі.

На думку ряду вчених, невисока якість системи середньострокового бюджетного планування в країнах – нових членах ЄС пояснюється політичною нестабільністю, котра не дає змоги послідовно проводити певний курс фіскальної політики; неопрацьованістю стратегічних документів із питань

державних фінансів, а також недостатньою узгодженістю підготовки річних бюджетів із середньостроковими рамками [19]. Разом із тим своєчасне й належне впровадження середньострокового планування бюджету в цих країнах має величезне значення для їх успішної інтеграції та високої результативності економічних реформ. У нових членах ЄС середньострокове планування вважається засобом, котрий допомагає уряду реалізувати запланований курс фіскальних заходів та інституційних реформ в умовах непевності й у такий спосіб управляти очікуваннями ринкових суб'єктів. Мотивація введення середньострокових бюджетних планів пов'язана також із викликами інтеграції в ЄС і НАТО. Кандидати на вступ до Євросоюзу зобов'язані дотримуватися фіскальних правил, визначених Пактом стабільності та зростання, а на вступ до НАТО – резервувати певну частину видатків на реалізацію цілей партнерства, визначених Альянсом.

Середньострокові рамки бюджету є вагомим інституційним важелем досягнення цілей інтеграції й партнерства, зокрема реалізації Передвступної економічної програми (PEP). Зазвичай PEP являє собою комплекс економічних реформ, спрямованих на розвиток інституційних і аналітичних можливостей, необхідних для участі в Економічному та Валютному союзах. Наприклад, у Болгарії PEP була офіційно представлена 1 травня 2001 р. та включала щорічні додаткові бюджетні витрати обсягом близько 1 % ВВП на забезпечення інтеграції країни до ЄС і НАТО. При цьому передбачалося, що отримання передвступних грантів ЄС нівелюватиме вплив таких витрат на бюджетний дефіцит [20].

Уведення середньострокового бюджетного планування в **Панамі** було ініційоване законом про фіскальну соціальну відповідальність 2008 р., яким встановлено обов'язковість розроблення стратегічного плану діяльності уряду після затвердження його складу. Такий план має включати економічну й соціальну стратегію, п'ятирічний фінансовий план та індикативний план державних інвестицій, а також містити прогноз темпів зростання реального ВВП і щорічної інфляції, доходів і витрат нефінансового державного сектору, обсягів державних інвестицій та очікуваної зміни обсягу держборгу. Характерною рисою панамської системи є те, що в кожному середньостроковому плані потрібно надавати порівняння минулих планів із досягнутими результатами, пояснення відхилень, перелік заходів фіскального коригування, що вживатимуться для відновлення попередньо встановленого курсу.

В **Колумбії** система середньострокового бюджетного планування діє з 2006 р. Вона охоплює горизонт чотирьох років і дає прогноз видатків із розбивкою за функціями й категоріями економічної класифікації. Основними особливостями колумбійської системи є затвердження середньострокових планів видатків бюджетним законодавством, прогнозування значень фіскального балансу, встановлення лімітів видатків у розрізі розпорядників коштів та пояснення відхилень поточних планових значень від попередніх [21].

Після впровадження середньострокового бюджетного планування в Колумбії спостерігачі відзначали такі позитивні ефекти в рамках бюджетної системи:

1) кожна державна установа розширила рамки планування своєї діяльності за межі одного року, й більшість із них стала визначати пріоритети та програмувати власну діяльність на кількарічний період (раніше вони спрямовували зусилля переважно на отримання максимального обсягу фінансування на наступний бюджетний рік);

2) середньострокові бюджетні плани встановили режим фіскальної дисципліни, оскільки всі розпорядники коштів діяли в рамках бюджетних обмежень;

3) середньострокове планування сприяло підвищенню впевненості розпорядників коштів і передбачуваності різних процесів, а також полегшило реалізацію заходів або політики, розрахованої на кількарічну перспективу.

Головним недоліком системи середньострокового планування в Колумбії стало те, що вона не поширювалася на муніципальний рівень, хоча саме він відіграє помітну роль у реалізації державної політики.

В **Аргентині** провал системи середньострокового бюджетного планування пов'язаний із тим, що її запровадження припало на період найгострішої фінансової кризи в історії країни. У 2002–2004 рр. волатильність фінансового середовища унеможлиблювала складання достовірних макроекономічних прогнозів, через що ступінь довіри до кількарічного бюджетування було підірвано. Крім того, політики й галузеві міністри не залучалися до підготовки середньострокових бюджетних планів, а в країні загалом не було розроблено економічного плану розвитку на середньостроковий період. Таким чином, процес планового розподілу бюджетних коштів був позбавлений економічних підвалин. Тому на практиці складання середньострокового бюджету перетворилося на формальну процедуру, за якою плановий бюджет майбутнього року просто пролонгувався на кілька років уперед. Середньострокове бюджетне планування в Аргентині було відірване від планів розвитку окремих секторів економіки та до того ж не супроводжувалося виявленням політичної волі щодо інтеграції різних секторних ініціатив у рамках одного плану та єдиного середньострокового бюджету. Як наслідок, середньострокові фіскальні рамки стали не механізмом планування економічного розвитку країни, а інструментом впровадження фіскальних обмежень.

Більш-менш масове впровадження середньострокових фіскальних рамок (MTFF) у **країнах, що розвиваються**, розпочалося в другій половині 1990-х років. І вже на початок 2000-х років 25 країн із Африки, Азії, Латинської Америки та Східної Європи перебували на різних стадіях прийняття й упровадження MTFF [21].

Спільним недоліком країн, що розвиваються, який знижує ефективність системи середньострокового бюджетного планування, є недостатня координація між різними рівнями державної влади. Найочевиднішими способами

розв'язання цієї проблеми є створення уніфікованих фіскальних рамок для них, а також умов для спільного планування й узгодження політичних заходів на різних рівнях влади, включаючи обмін необхідною інформацією.

На думку ряду експертів, середньостроковому плануванню бюджету не слід надавати ролі магічного засобу подолання багатьох проблем. Це лише один із численних інструментів для підвищення якості бюджетного процесу, що допомагає країнам досягати цілей економічного розвитку та забезпечувати підзвітність уряду, але тільки за умови створення адекватної конструкції й забезпечення механізмів упровадження середньострокових бюджетних планів. Як вказував С. Чіаво-Кампо, в разі ігнорування інституційних умов і кадрового потенціалу в країнах, що розвиваються, середньострокові рамки бюджету можуть перетворитися на декоративний фасад фіскальних реформ, котрий генерує значні трансакційні витрати без поліпшення бюджетних результатів. Середньострокове бюджетне планування не може бути ефективним у всіх країнах; досягнення поставлених цілей вимагає вибору адекватної конструкції системи планування та реалізації практичних заходів для її належного впровадження [22].

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків. Започаткування підготовки в Україні середньострокових прогнозів бюджету та створення нормативної бази для введення повноцінного середньострокового бюджетного прогнозування, безперечно, є позитивними зрушеннями бюджетного процесу, які в перспективі забезпечуватимуть спрямування фінансових ресурсів відповідно до стратегічних пріоритетів держави та підвищення стійкості державних фінансів. У цьому контексті досвід країн із низьким і середнім рівнями доходів дає низку цінних уроків, котрі слід враховувати при розробленні й упровадженні національної системи середньострокового бюджетного планування, а саме:

- Розпочинати процес варто з простіших форм бюджетного планування – середньострокових фіскальних рамок (MTFF) або середньострокових рамок бюджету (MTBF); уведення прогресивнішої форми – середньострокового планування видатків (MTEF) – потребує застосування складних технічних засобів і механізмів управління кадрами, що нерідко є непосильним завданням для країн, які розвиваються (неврахування цього фактора призводить до непродуктивного витрачання значних ресурсів із мінімальним ефектом для якості бюджетного процесу).

- Фіскальні рамки повинні якнайповніше охоплювати видатки бюджету й адміністративні одиниці, тобто поширюватися на всі рівні загального уряду, позабюджетні фонди тощо; при цьому лише один орган (як правило, Міністерство фінансів) повинен координувати процес складання середньострокового бюджету; він же має відповідати за поєднання фіскальних цілей із пріоритетами економічної політики в різних секторах економіки.

- Результативність функціонування середньострокових бюджетних планів залежить від стабільності макрофінансової ситуації; розраховувати на отримання позитивних ефектів від середньострокових планів можна тіль-

ки в умовах передбачуваності й стабільності, в протилежному випадку істотні фіскальні дисбаланси та некеровані процеси у сфері державних фінансів зведуть нанівець усі зусилля, пов'язані з упровадженням середньострокових планів.

Слід наголосити, що введення навіть початкових форм бюджетного планування має відбуватися в унісон із формуванням системи достовірного й надійного макроекономічного прогнозування, гарантуванням постійності (відсутності хаотичних змін) середньострокових фіскальних цілей; забезпеченням виконання річного бюджету в точній відповідності із законом про бюджет, а також припиненням практики розпорошення державних коштів у цільових фондах (окрім фондів обов'язкового соціального страхування).

Для забезпечення дієздатності системи середньострокового бюджетного планування надзвичайно важливо також встановити чіткі ліміти бюджетних видатків, надати їм обов'язкового характеру для розпорядників бюджетних коштів, інтегрувати річні бюджети в середньострокові рамки, створити систему моніторингу й процедур для коригування бюджетних планів на випадок шоків ситуацій, а також сформуванню реалістичні оцінки фіскальних наслідків поточних політичних рішень у середньостроковому періоді.

Список використаних джерел

1. Директива Ради ЄС 2011/85/ЄС від 08.11.2011. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:0041:0047:en:PDF>.
2. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2021 роки. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249797370>.
3. Про внесення зміни до розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування: закон України від 23.03.2017 № 1974-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1974-19>.
4. Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ: у 4 т. Т. 3 / ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2011. 480 с.
5. Інноваційні механізми стратегії фінансового управління / редкол.: Т. І. Єфименко (голова) та ін. Київ: ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. 820 с.
6. Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змін: у 3 т. Т. 1 / за заг. ред. Т. І. Єфименко. Київ: ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. 894 с.
7. Єфименко Т. І. Фіскальний простір антикризового регулювання. Київ: ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. 332 с.
8. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. А. Реформування фіскальної системи України у контексті євроінтеграційних процесів. *Фінанси України*. 2015. № 5. С. 16–38. URL: http://fu.minfin.gov.ua/docs/FU_15_05_016_uk.pdf.
9. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. А. Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фіскальній сфері та його використання в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 11. С. 22–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_11_4.
10. Богдан І. В., Іголін І. В., Яра Т. Ю. Середньострокове бюджетне прогнозування як складова транспарентності бюджетних відносин. *Наукові праці НДФІ*. 2015. Вип. 4. С. 5–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2015_4_2.
11. Буковинський С. А. Концептуальні підходи до формування перспективного бюджетного плану. *Фінанси України*. 2006. № 3. С. 21–28.
12. Колосова В. П. Середньострокове прогнозування видатків державного бюджету для реалізації інвестиційних програм, фінансування яких здійснюється міжнародними

інституціями. *Наукові праці НДФІ*. 2017. Вип. 1. С. 5–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2017_1_2.

13. Прокопенко Н. О. Стан впровадження середньострокового бюджетного планування в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник ЖДТУ*. 2014. № 4 (70). URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/2110/>.

14. *Seiwald J.* Medium-Term Budget Framework: Lecture in Joint Vienna Institute / IMF. Febr. 9, 2016.

15. *Downes R.* Medium-Term Expenditure Frameworks (MTEF): Logic, Benefits, Limitations / OECD. 2013. URL: [https://wpqr4.adb.org/lotusquickr/cop-mfdr/PageLibrary482571AE005630C2.nsf/0/4EE654D494FED26648257BD9007E641E/\\$file/4%20MTEF%20-%20R%20Downes.pdf](https://wpqr4.adb.org/lotusquickr/cop-mfdr/PageLibrary482571AE005630C2.nsf/0/4EE654D494FED26648257BD9007E641E/$file/4%20MTEF%20-%20R%20Downes.pdf).

16. Public Finances in EMU 2010 / European Commission. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2010/pdf/ee-2010-4_en.pdf.

17. Quality of medium-term budgetary framework index / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/fiscal-governance-eu-member-states/medium-term-budgetary-framework_en.

18. Government at a Glance 2013 / OECD. URL: http://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2013_gov_glance-2013-en.

19. The Importance of a Medium-Term Budgetary Framework in Enhancing the Sustainability of Public Finances in Romania: 21st International Economic Conference 2014, IECS 2014, 16-17 May 2014. Sibiu, Romania.

20. The Role of Medium-Term Fiscal Frameworks for Transition Countries: the Case of Bulgaria. *IMF Working Paper*. 2001. Jan. WP 01/11.

21. *Filc G., Scartascini C.* Is Latin America on the Right Track? An Analysis of Medium-Term Frameworks and the Budget Process / Inter-American Development Bank. 2010, March.

22. *Schiavo-Campo S.* Potemkin Villages: The Medium-term Expenditure Framework in Developing Countries. *Public Budgeting and Finance*. 2009. Vol. 29 (2). P. 1–26.

References

1. The Council of the European Union. (2011, November 23). Council Directive 2011/85/EU. *Official Journal of the European Union*, L 306/41. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:0041:0047:en:PDF>.

2. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017). *Stratehiya reformuvannya sy'stemy upravlinnya derzhavny'my finansamy na 2017–2021 roky* [Strategy for reforming the public financial management system for 2017–2021]. Retrieved from <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249797370> [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *Pro vnesennya zminy do rozdil VI "Pry'kincevi ta perekhidni polozhennya" Byudzhetnoho kodeksu Ukrayiny shhodo zaprovadzhennya seređn'ostrokovoho byudzhetnoho planuvannya* [About amending section VI "Final and Transitional Provisions" of the Budget Code of Ukraine on the implementation of medium-term budget planning] (Act No. 1974-VIII, March 23). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1974-19> [in Ukrainian].

4. DNUU "Akademiya finansovoho upravlinnya". (2011). *Derzhavny'j byudzhet i byudzhetna stratehiya v umovakh ekonomichny'kh reform* [State budget and budget strategy in the context of economic reforms] (Vol. 3). Ky'iv: Author [in Ukrainian].

5. Yefy'menko, T. I. (Ed.). (2012). *Innovacijni mekhanizmy stratehiyi finansovoho upravlinnya* [Innovative mechanisms of financial management strategy]. Ky'iv: DNUU "Akademiya finansovoho upravlinnya" [in Ukrainian].

6. Yefy'menko, T. I. (Ed.). (2012). *Finanova sy'stema nacional'noyi ekonomiky: problemy rozvy'tku ta upravlinnya zminamy* [The financial system of the national economy: problems of development and change management] (Vol. 1). Ky'iv: DNUU "Akademiya finansovoho upravlinnya" [in Ukrainian].

7. Yefy'menko, T. I. (2012). *Fiskal'ny'j prostir anty'kry'zovoho rehulyuvannya* [Fiscal space for anti-crisis regulation]. Ky'iv: DNUU "Akademiya finansovoho upravlinnya" [in Ukrainian].

8. Hasanov, S. S., Kudryashov, V. P., Balakin, R. L. (2015). Reformuvannya fiskal`noyi sy`stemy` Ukrayiny` u konteksti yevrointehracijny`kh procesiv [Reforming the Ukrainian fiscal system in the context of European integration processes]. *Finansy` Ukrayiny`* [Finance of Ukraine], 5, 16–38. Retrieved from http://fu.minfin.gov.ua/docs/FU_15_05_016_uk.pdf [in Ukrainian].
9. Hasanov, S. S., Kudryashov, V. P., Balakin, R. L. (2015). Zarubizhny`j dosvid zabezpechennya prozorosti operacij u fiskal`nij sferi ta joho vy`kory`stannya v Ukrayini [Foreign experience of insuring the transparency of operations in fiscal area and its application in Ukraine]. *Finansy` Ukrayiny`* [Finance of Ukraine], 11, 22–42. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_11_4 [in Ukrainian].
10. Bohdan, I. V., Iholkin, I. V., Yara, T. Yu. (2015). Seredn`ostrokove byudzhette prohnouzuvannya yak skladova transparentnosti byudzhethny`kh vidnosy`n [Medium-term budget forecasting as a part of the fiscal relations transparency]. *Naukovi praci NDFI* [RFI scientific papers], 4, 5–18. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2015_4_2 [in Ukrainian].
11. Bukovy`ns`ky`j, S. A. (2006). Konceptual`ni pidkhody` do formuvannya perspekty`vnoho byudzhethnoho planu [Conceptual approaches to formation prospective budget plan]. *Finansy` Ukrayiny`* [Finance of Ukraine], 3, 21–28 [in Ukrainian].
12. Kolosova, V. P. (2017). Seredn`ostrokove prohnouzuvannya vy`datkiv derzhavnoho byudzhetu dlya realizaciyi investy`cijny`kh prohram, finansuvannya yakij`kh zdiysnyuet`sya mizhnarodny`my` insty`tuciyamy` [Medium-term forecasting of state budget expenditure for investment programs funded by international institutions]. *Naukovi praci NDFI* [RFI scientific papers], 1, 5–15. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2017_1_2 [in Ukrainian].
13. Prokopenko, N. O. (2014). Stan vprovadzheniya seredn`ostrokovoho byudzhethnoho planuvannya v Ukrayini: problemy` ta perspekty`vy` [Status of the medium-term budget planning in Ukraine: Problems and Prospects]. *Visny`k ZhDTU* [Bulletin ZSTU], 4 (70). URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/2110/> [in Ukrainian].
14. Seiwald, J. (2016, February 9). *Medium-Term Budget Framework: Lecture in Joint Vienna Institute*. IMF.
15. Downes, R. (2013). *Medium-Term Expenditure Frameworks (MTEF): Logic, Benefits, Limitations*. OECD. Retrieved from [https://wpqr4.adb.org/lotusquickr/cop-mfdr/PageLibrary482571AE005630C2.nsf/0/4EE654D494FED26648257BD9007E641E/\\$file/4%20MTEF%20%20R%20Downes.pdf](https://wpqr4.adb.org/lotusquickr/cop-mfdr/PageLibrary482571AE005630C2.nsf/0/4EE654D494FED26648257BD9007E641E/$file/4%20MTEF%20%20R%20Downes.pdf).
16. European Commission. (n. d.). *Public Finances in EMU 2010*. Retrieved from http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2010/pdf/ee-2010-4_en.pdf.
17. European Commission. (n. d.). *Quality of medium-term budgetary framework index*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/fiscal-governance-eu-member-states/medium-term-budgetary-framework_en.
18. OECD. (2013, November 14). *Government at a Glance 2013*. Retrieved from http://www.oecd-ilibrary.org/governance/government-at-a-glance-2013_gov_glance-2013-en.
19. IECS. (2014, May 16-17). *The Importance of a Medium-Term Budgetary Framework in Enhancing the Sustainability of Public Finances in Romania: 21st International Economic Conference 2014*. Sibiu, Romania.
20. The Role of Medium-Term Fiscal Frameworks for Transition Countries: the Case of Bulgaria. (2001, January). *IMF Working Paper*, WP 01/11.
21. Filc, G., Scartascini, C. (2010, March). *Is Latin America on the Right Track? An Analysis of Medium-Term Frameworks and the Budget Process*. Inter-American Development Bank.
22. Schiavo-Campo, S. (2009). Potemkin Villages: The Medium-term Expenditure Framework in Developing Countries. *Public Budgeting and Finance*, 29 (2), 1–26.